

במה ראוי לנו, עם ה', להאמין?

פרק ראשון

על שאלה זו עונה רמב"ם, בפתח איגרתו 'גזירת הכוכבים', לחכמי העיר מונטפלייר Montpellier שבצרפת:

דעו רבותי שאין ראוי לנו להאמין אלא באחד משלושה דברים:

הראשון - דבר שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם, כגון החשבון וגיאמטריאות* והתקופות.

והשני- **דבר ישיגו האדם באחד מחמשת ההרגשות**** כגון שידע שזה אדם וזה שחור וכיוצא בזה בראית עינו, או שיטעם שזה מר וזה מתוק, או שימשש שזה חם וזה קר או שישמע שזה קול צרוד וזה קול הברה, או שיריח שזה ריח ערב וזה ריח באוש וכיוצא באלו.

והשלישי - **דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים והצדיקים***.**

וצריך לבעל דעה לחלק בדעתו ובמחשבתו כל הדברים שהוא מאמין בהם, ויאמר: זה האמנתי בו מפני הקבלה**** וזה האמנתי בו מפני ההרגשה, וזה האמנתי בו מפני הדעה. **וכל שיאמין האדם בדבר אחר, שאינו משלושת המינים האלו, עליו נאמר: 'פתי יאמין לכל דבר'.**

* גיאמטריאות = גאומטריה או הנדסה ללא קשר לגימטריה, תקופות = חישוב מיקום הכוכבים, תנועות הירח וכוכבי הלכת, אסטרונומיה בלע"ז. רמב"ם מונה מדעים שאין בהם מקום לסוביקטיביות, יש רק תשובה נכונה אחת.

** חושים.

*** הכונה לחכמי ישראל ישמעו הקבלה בעיקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבנו עליו השלום' (הקדמה לד).

****קבלה בלשון רמב"ם, מתיחסת לקבלה ההלכתית, דור אחר דור כנ"ל, ואין לה כל קשר לקבלה המיסטית שהחלה במאה השלוש עשרה וכוללת את ספר הזוהר ודומיו.

וכן צריכים אתם לידע, שכבר חברו הטפשים אלפי ספרים בהבל וריק, וכמה אנשים גדולים בשנים, לא בחכמה, אבדו כל ימיהם בלמידת אותם הספרים, ודימו שאותם ההבלים חכמות, ועלה על לבם שהם חכמים מפני שידעו אותן החכמות. שהדבר שטועים בו רוב עולם או הכל, חוץ מאנשים יחידים, השרידים אשר ה' קורא, הוא דבר שאני מודיע אתכם. החולי הגדול והרעה החולה, שכל הדברים שימצא האדם כתובים - יעלה על לבו בתחילה שהם אמת, וכל שכן אם יהיו ספרים קדמונים. ואם נתעסקו אנשים רבים באותם הספרים, ונשאו ונתנו בהם - מיד תקפוץ דעתו של נמהר שאלו דברי חכמה, ויאמר בלבו: וכי לשקר עשה עט סופר, ובחינם נשאו ונתנו אלו באלו הדברים?

בהמשך דן רמב"ם באמונת ההבל של רוב בני האדם בימיו ואף בימינו, שיש לכוכבים השפעה על האדם, וכתב:

'וזהו (האמונה בגזירת הכוכבים) היא שאיבדה מלכותנו והחריבה היכלנו והגיעתנו עד הלום, שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלו הדברים של דברי החוזים בכוכבים - שדברים אלו הן עיקר עבודה זרה - טעו ונהו אחריהן ודימו שהן חוכמות מפוארות, ושיש בהן תועלת גדולה, ולא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות, אלא דימו שאותן הדברים יועילו להם. ולפיכך קראו אותם הנביאים סכלים ואוילים, וודאי סכלים היו ואחרי התוהו אשר לא יועילו הלכו.'

ראוי ללמוד איגרת נפלאה זו בעיון רב.

יש מקום לשאול מה קורה כאשר יש ניגוד בין שנים משלושת 'המינים': למשל, בין המין הראשון, 'דבר שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם', לבין המין השני 'דבר ששיגו האדם באחד מחושיו'. או בין שני מינים אחרים מתוך השלושה, או אף בין מין אחד לבין השניים האחרים. דוגמאות תידוננה בפרקים הבאים.

רמב"ם לא דן בכך באיגרת זו, כנראה מפני שנאלץ לקצר ובסוף איגרתו הוא מתנצל:

אל יאשימוני על קוצר הדברים, שהכתב מוכיח שכתבתיו לשעתו ואני טרוד הרבה מרוב עסקי האומות. והי' יודע לולא הרב ר' פינחס ש"צ שלח שליח והפציר עד בוש ולא אז מפני עד אשר כתבתיו - לא הייתי משיב עתה, לפי שאין לי פנאי. ובעבור זה תדינוני לכף זכות...

אולם חז"ל ורמב"ם דנו במצבים אלה במקומות אחרים, ויתברר בהמשך במה להאמין כשיש ניגודים כאלה, נביא כאן רק שתיים מהן: בזמן התנאים עדיין קודש החודש לכתחילה על פי עדות ראיית מולד הירח כמצוות התורה, אלא שבדקו את אמינות העדות על פי חשבון תנועת הירח. פעם נראתה דמות מולד ירח בעננים, בעשרים ותשעה לחודש ובקשו בית דין לקדש את החודש ודחה זאת רבן גמליאל הנשיא שטען **שלפי החישוב לא יתכן שיראה המולד באותו זמן**. (1)

ובהתאם לגישה רציונלית מדעית זו, פוסק רמב"ם בהלכות קדוש החודש פרק א הלכה ו, שאין מקבלים עדות על מולד הירח במועד שלא יתכן לראותו לפי החישוב (2). כלומר, כשיש ניגוד בין 'דבר שיש עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם', כמו החישוב המתמטי של עתוי המולד, לבין 'דבר ששיגו האדם באחד מחמשת ההרגשות', במקרה זה, 'ראיית העיניים' את דמות הלבנה בעשרים ותשעה לחודש, יש עדיפות לחשבון האומר שאי אפשר למולד להראות ביום העשרים ותשעה לחודש. **וכלל זה תקף בכל מקרה שיש ניגוד בין מה שאנו רואים לבין עדות השכל**. תבאנה דוגמאות חשובות בהמשך.

נגד השלילה המוחלטת של רמב"ם את גזירת הכוכבים כהבל ועיקר עבודה זרה, אפשר לטעון שיש בתלמוד ובמדרשות 'דברי יחידים מן החכמים שדבריהם מראים שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך'. איך להבין את האמור בתלמוד על יד אמוראים שוודאי היו צדיקים ולפי העקרון השלישי ראוי להאמין להם. והרי האמינו בגזירת הכוכבים? במכתבו לחכמי מונפלייר על 'גזירת הכוכבים' הסביר זאת רמב"ם:

...כל דברי החוזים בכוכבים שקר הם אצל כל בעלי המדע. ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מן החכמים בתלמוד ובמדרשות, שדבריהם מראים שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך. אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, שכבר נתאמתו בראיות, ויננער מהם, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז ... (אגרות רמב"ם חלק ב עמ' תפח, שילת, הוצאת מעליות).

דברי רמב"ם ש-

אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, שכבר נתאמתו בראיות, ויננער מהם, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז...

תקיפים גם לגבי חכמים שאחר התלמוד ואפילו הם רבים וצדיקים, 'שדבריהם מראים' שיש, כביכול, ממשות בדעות **שכבר נתאמת בראיות שהן מוטעות**.

את זאת לא הבינו, לא רצו להבין ולא היו מסוגלים להבין, אלה שרצו להסתמך על הדעות שיש ממשות בכשפים וכי יש שדים וכדומה, למרות שנתאמת בראיות שאין בהם ממש. ותקפו את רמב"ם, כאילו לא ידע רמב"ם על דעות אלה.

מוכרת באופן כללי גדולת רמב"ם בתורה ובמדע. פחות מוכרים יושרו המופתי ואומץ לבו להגן על האמת כנגד רוב או כל גדולי התורה.

רמב"ם מתאר את עומק הבנתו של ר' יוסף איבן מיגאש כ'מבהיל'. תאור זה מתאים גם לרמב"ם. כדי שנוכל להעריך את חשיבות דעת רמב"ם לעומת דעת החולקים עליו בכלל, ואת חיוניות עקרונותיו לבחון במה ראוי להאמין ומה לדחות, וכדי לא להיות כפתי מאמין לכל דבר, חשוב להעריך את עומק הבנתו בתורה ובמדע. ויתוארו בפרקים הבאים גם יושרו ואומץ לבו.

רמב"ם הגיע לשיא הידע בזמנו בכל שטח בו עסק, ואף מעבר לכך, ויש לזכור שלא עסק רק במקצוע אחד. מפורסמת גדולתו בהלכה, ברפואה, באסטרונומיה, במתימטיקה ובלוגיקה. הישגיו בכל אלה מדהימים. קשה להבין איך אדם אחד היה מסוגל להגיע להשגים מרשימים כאלה, ביחוד מפני שנאלץ לברוח בגלל גזירות המוסלמים ולהקדיש זמן רב לטיפול בשולטן ובני משפחתו ולטיפול בבני עמו אפילו בהיותו על ערש דווי. פחות מפורסם יושרו, הבלתי מתפשר, ואומץ לבו להחזיר את דעת חז"ל ולתקוף בחריפות את מי שמתכחשים לאמת לנוחיותם, גם אם הם רוב חכמי דורו או אף הקודמים לו, ביחוד בכל הנוגע למניעת חילול ה', על כך יפורט בפרקים הבאים.

גדולת רמב"ם במתימטיקה ואסטרונומיה נלמדת מחישוביו בהלכות קידוש החודש. הוא סלל דרכי חישוב חדשות, פשוטות אך מדויקות די הצורך, וצפה לביקורת. בהלכות קדוש החודש יא, ה-ו, כתב:

שמא יתבונן חכם מחכמי האומות, או מחכמי ישראל שלמדו חכמת יוון, בדרכים אלו שאני מחשב בהן לראיית הירח--וייראה **קירוב מעט** במקצת הדרכים, ויעלה על דעתו שנתעלם ממנו דבר זה ולא ידענו שיש באותה הדרך קירוב. אל יעלה זה על דעתו--**אלא כל דבר שלא דיקדקנו בו, מפני שידענו בעיקרי הגיאמטרייות** (חוקי הגאומטריה) **בראיות ברורות, שאין דבר זה מפסיד בידיעת הראייה**, ואין חוששין לו; לפיכך לא דיקדקנו בו.

וכן כשייראה בדרך מן הדרכים **חיסרון מעט** מחשבון הראוי לאותה הדרך, **בכוונה עשינו זה, לפי שיש כנגדו יתרון** בדרך אחרת, עד שייצא הדבר לאמתו בדרכים קרובים בלא חשבון ארוך--**כדי שלא יבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו, ברוב החשבונות שאין מועילין בראיית הירח.**

רמב"ם לא הסתפק בדיוק החישובים, אלא הדגיש **שביגיעה רבה עלה בידו להמציא את דרכי החישוב שאין בהם 'עומק גדול'**, כדי שלא יבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו, ברוב החשבונות שאין מועילין בראיית הירח' וכך כתב בפרק יז הלכה כג:

וכבר ראית מן המעשים האלו כמה חשבונות יש בו, וכמה תוספות, וכמה גירועין אחר שיענו הרבה, **עד שהמצינו דרכים קרובים שאין בחשבונם עומק גדול:** **שהירח, עקלקלות גדולות יש במעגלותיו**; ולפיכך אמרו חכמים, "שמש, ידע מבואר" (תהילים קד, יט), ירח, לא ידע מבואר. ואמרו חכמים, פעמים בא בארוכה, פעמים בא בקצרה--כמו שתראה מחשבונות אלו, שפעמים תוסיף ופעמים תגרע, עד שתצא קשת הראייה; ופעמים תהיה קשת הראייה ארוכה ופעמים קצרה, כמו שביארנו.

מאמציו הרבים והצלחתו לפשט את החישובים בלי לאבד את הדיוק הדרוש, מעידים לא רק על גדולתו **במתימטיקה ואסטרונומיה**, אלא גם על אישיותו שיגע הרבה להמציא דרכי חישוב נוחות למי שידיעותיו במתימטיקה מועטות.

בפירושו למשנה ז בפרק ב מסכת ראש השנה, כתב רמב"ם:

...וסוד העבור שמסר לו הקב"ה למשה בסיני הוא סדר חשבון שאפשר לדעת בו קשת הראייה **בדיוק**, שבעלי התכונה מכל האומות וגם הפילוסופים חלוקים בו...**ולא נתברר להם שעורו בדיוק**, וחשבון זה שבידינו היום הוא **חלק** מאותו חשבון ומבואר, שאינו אלא חשבון קבוץ השמש והירח **האמצעי בלבד**. ואבאר לך בחבור מיוחד ענין העבור הזה...

כנראה שלא הספיק רמב"ם לחבר חיבור מיוחד זה כי לא מצוי הוא כיום, אך נראה מדבריו אלה ומדבריו בהלכות קידוש החודש (פרק יו, ז). ופרק יא, ב-ד), שידע דרכי חישוב מפורטות ומדויקות יותר. כיום מאפשר החישוב למצא את מועד המולד בדיוק. שיכחת סדר החשבון שמסר הקב"ה למשה בסיני, מזכירה את שיכחת שלושת אלפים ההלכות בימי אבלו של משה שהחזירן עתניאל בן קנז בפילפולו (תלמוד בבלי מסכת תמורה טז, א). במשך הזמן פותחו שיטות חישוב מתקדמות שמאפשרות קביעה מדויקת של מועד מולד הירח כעין החשבון שמסר ה' למשה בסיני.

אין כל כוונה להתימר שכל המידע שהיה לרמב"ם בתכונה או ברפואה היה נכון. היה לו מידע מוטעה על היחס בין קוטר השמש לקוטר הארץ, וגם המידע שהיה לו על מבנה גוף האדם אינו נכון. אך היה זה המידע המקובל על התוכנים והביולוגים של זמנו, שלא היתה לו האפשרות המעשית לבדוק.

בפירוש המשנה ובמשנה תורה ניכר הידע שלו במתימטיקה, בפרק הבא תובאנה דוגמאות לכך, רובן בידע מתימטי שימושי פשוט שהיה מוכר בזמנו למתימטיקאים ואנשי מדע.

אוסף כאן על ידע מתימטי שהוא מעבר למה שהיה ידוע בזמנו של הרמב"ם. ספר לי הרב פרופסור שלמה שטרנברג, שהוא בעל שם בינלאומי במתימטיקה עיונית, שאחד מתלמידיו כתב עבודת דוקטור על פרוש רמב"ם לספר מתימטיקה עתיק. בפירוש מסביר רמב"ם שהמספר המבטא את יחס קוטר המעגל להקפו, הוא מספר לא רציונלי, כלומר מספר שאין אפשרות לבטאו בדיוק על ידי מנה של שני מספרים שלמים כל שהם. פרופסור שטרנברג הדגיש, שמימי היוונים ידעו ששורש 2 הוא מספר לא רציונלי, אך עד זמן הרמב"ם, לא ידעו המתמטיקאים שיחס הקף המעגל לקוטרו הוא מספר לא רציונלי (טרנסנדנטי), כי עד אז טרם פותחו הכלים המתמטיים הדרושים להוכחת הדבר. העובדה שרמב"ם ידע זאת, מלמדת שהתקדם במתימטיקה מעבר לבני דורו. גם בפירושו למשנה מסביר רמב"ם שיחס הקף המעגל לקוטרו הוא מספר שלא ניתן לבטאו בדיוק, כלומר לא רציונלי(ג).

יש מקומות נוספים בהם נראה שלרמב"ם היה ידע מתימטי מעבר לידע זמנו, אך, הם פחות ברורים (4) כאמור, פיתח רמב"ם שיטות חישוב חדשות ונוחות לחישוב עתוי המולד. ויש לזכור שמתמטיקה, כמו יתר המדעים בהם הגיע לשיאים, לא היתה עיסוקו היחיד, אלא רק אחד הכלים להבנת התורה והערכת גדולת הבורא והפצתם לכל.

כישוריו המפליאים במתימטיקה היו מלווים בכישורים מפליאים גם בלוגיקה. בגיל 17 כבר כתב רמב"ם ספר לוגיקה בשם מילות ההגיון.

גדולת רמב"ם בלוגיקה באה לידי בטוי בכל כתביו. אולם אפשר לקבל מושג מכשרונו המדהים, כשמתבוננים בספר המצוות בו מונה רמב"ם את מצוות עשה ומצוות לא תעשה לפי עקרונות לוגיים שבנה על סמך דברי חז"ל. רמב"ם חלק נמרצות על מנין המצוות של קודמיו וכתב:

...במה שמונין מן המצוות הנה **נשתבשו בו רבים בעניינים לא אוכל לספר גודל גנותם**. כי כל מי שהשתדל למנותן או לחבר ספר בדבר מהכוונה הזאת נמשכו כולם אחר בעל הלכות גדולות ולא נטו מכוונתו במספרם כי אם נטיה קטנה, **כאילו השכלים עמדו אצל מאמר האיש הזה**. עד שבעל ספר המצוות המפורסם ראיתי שהרגיש על **חלק קטן משבושי בעל הלכות גדולות**...ומה שהרחיק הוא, רחוק, אבל הביא יותר רחוק ממנו ונמשך אחריו במה שהוא יותר מגונה..

רמב"ם ידע שאם יסטה מהמנין המקובל על העם, לא תתקבל דעתו, כי דרכם של רוב בני האדם, גם החכמים שבהם, לדחות מידע חדש רק מפני שהוא נוגד את המידע הקודם שלהם, למרות שלא בחנו את המידע הקודם אם נכון הוא ולא את החדש לגופו, אלא רק אם תואם את אשר ידוע להם בעבר (5).

כדוגמא לחוסר הגיון משווע במנין המצוות של קודמיו, מביא רמב"ם את מניית מצוות קריאת מגילה ומצוות הדלקת נר חנוכה כמצוות מהתורה שהרי הארועים שהביאו לקביעת מצוות אלה על ידי חז"ל, היו בבית שני. (6)

רמב"ם הוכיח שהמנינים של קודמיו לוקים בחוסר הגיון ועיקביות. וכדי להוכיח את צידקת גישתו ניסח ארבעה עשר עיקרים המאפשרים לבחון ולקבוע, לגבי כל מצווה אם היא מן התורה אם לאו. קשה להעריך איזה עומק מחשבה והיקף ידע, צריך כדי לנסח עקרונות שלפיהם ניתן לזהות בדיוק שס"ה מצוות 'לא תעשה', ורמ"ח מצוות 'עשה'.

יש טוענים שלפי עקרונות רמב"ם לא מתקבל מספר המצוות בדיוק, אולם רמב"ם ידע לספור וכל סטייה מהמספר יש ליחס להעתקה משובשת של דבריו, שכמוה רבות בכתביו.

ראוי ללמוד בעיון את ארבעה עשר העיקרים כדי להבין את ההגיון הישר של הרמב"ם ולהעריך את הגאונות האדירה בלוגיקה והיקף הידע של ספרות חז"ל, שהיו דרושים לניסוח ארבעה עשר עיקרים אלה שלפיהם אפשר לקבע את תרי"ג המצוות בדיוק, בלא צורך לחרוג מהעיקרים על ידי מניית מצוות מדברי סופרים כאילו הן מצוות מהתורה, ועל ידי מניית פרטי מצווה אחת כמצוות שונות, כפי שעשו אחרים כדי להגיע בשיטתם אל שס"ה מצוות 'לא תעשה', ורמ"ח מצוות 'עשה'. אין במנין המצוות של רמב"ם סטיות כאלה, כי רמב"ם הצטיין לא רק בהגיונו, אלא בראש וראשונה בהגיונותו וביושרו הבלתי מתפשר אשר עליו תקפוהו המתנגדים לו, כפי שיפורט ויוסבר בהמשך.

ואשר לגדולתו ברפואה, לפני שנים הופיע מאמר מערכת בעתון רפואי חשוב Triangle היוצא בשפות רבות, על רמב"ם ובו נאמר **שספריו ברפואה הם בעלי ערך בלתי משתנה**, היתכן?

בחמישים השנים האחרונות התפתחה הרפואה יותר מאשר במשך כל ההיסטוריה האנושית. לא פלא שספר רפואה מאבד את ערכו תוך שנה שנתיים, ויש ספרים שיוצאים בהוצאה חדשה כל שנה, וספרי תרופות שיוצאים בהוצאה חדשה כל 6 חודשים. וכיום האינטרנט מאפשר התעדכנות שוטפת, וההתקדמות מסחררת. ואם כך, איזה ערך יכול להיות לדברי רמב"ם ברפואה שנכתבו לפני כ-800 שנה? הרי הרפואה היום שונה לבלי הכר מהרפואה בימיו, הן באמצעי אבחון והן בשיטות טיפול. ואם כך למה התכווין הכותב שספרי רמב"ם ברפואה הם בעלי ערך בלתי משתנה? בודאי שלא לתרופות הנזכרות בספריו, יש טובות מהן כיום, אם כי חלק מהן מוכר גם כיום, אף לא התכווין לדרכי האבחון בזמן רמב"ם, שהרי יש בימינו דרכי אבחון מתוחכמות הרבה יותר המבוססות על ההשגים הטכנולוגיים המדהימים של המאה עשרים.

לגבי שני הבטים אלה, אין היום ערך מיוחד לספרי רמב"ם, שכבר בזמנו דיבר על התקדמות הידע המדעי עם הדורות. כותב המאמר התכווין בעיקר **לעקרונות שקבע הרמב"ם להנחות את הרופא בגישתו לאדם בריא ובגישתו לאדם חולה**. הרמב"ם היה איש עקרונות בתורה, במוסר ובמדע. כשם שעקרונותיו לזהוי מצוות התורה, מדהימים בעמקותם, כך גם עקרונותיו בגישה למטופל. הם היותר מתחשבים, הגיוניים והוגנים שידעה הרפואה מימיה, וחבל שאינם מיושמים כדרוש כיום.

אמנם יש במשנה תורה תאור לא נכון של מערכת הרבייה של האשה ומידע לא נכון על רביית חרקים. אולם בשטחים אלה תאר את הידוע והמקובל בזמנו.

בהסתמך על עקרונות רמב"ם ניתן לבנות שיטות טיפול יעילות יותר במקום שיטות מקובלות שאינן יעילות. וכן להבחין בטיפול מיותר, לעתים מזיק ואף מסוכן(7). אפשר להכיר בחלק מעקרונות רמב"ם ברפואה על ידי עיון בפרק ד מהלכות דעות במשנה תורה לרמב"ם.

המשך בפרק הבא

(1) בתלמוד הבבלי במסכת ראש השנה, דף כה, עמוד א מסופר:

תנו רבנן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה לחדש. כסבורים העם (כלומר הרבים שראו את דמות הלבנה) לומר ראש חדש ובקשו בית דין (שקבלו את עדות הראיה של הרבים, כי לא היו בקיאים בחישוב מועד המולד) לקדשו. אמר להם רבן גמליאל כך מקובלני מבית אבי אבא, אין חדושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה ושבעים ושלושה חלקים. ואותו היום מתה אמו של בן זא, והספידה רבן גמליאל הספד גדול. לא מפני שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החדש:

(2) במשנה תורה בהלכות קידוש החודש פרק א הלכה ו, נאמר:

וואם ידעו בחשבון שאין אפשר שייראה (הירח באותו תאריך), אין יושבים יום שלושים, ואין מצפים לעדים; ואם באו עדים, ייודע בודאי שהם עדי שקר, או שנראת להם דמות לבנה מן העבים, ואינה הלבנה הודאית.

(3) בפירושו למשנה ה, בפרק א במסכת עירובין מסביר רמב"ם:

צריך אתה לדעת שיחס קוטר העיגול להקפו בלתי ידוע, ואי אפשר לדבר עליו לעולם בדיוק, ואין זה חסרון ידיעה מצדנו כמו שחושבים הסכלים, אלא שדבר זה מצד טבעו בלתי נודע ואין במציאותו שיוודע. אבל אפשר לשער בקירוב, וכבר עשו מומחי המהנדסים בזה חבורים, כלומר לידיעת יחס הקוטר להיקפו בקירוב ואופני ההוכחה עליו. והקירוב שמשתמשים בו אנשי המדע הוא יחס אחד לשלושה ושביעית, שכל עיגול שקוטרו אמה הרי יש בהקיפו שלש אמות ושביעית בקירוב. וכיון שזה לא יושג לגמרי, אלא בקירוב תפשו הם (חז"ל) בחשבון גדול ואמרו כל שיש בהקיפו שלושה טפחים יש בו רוחב טפח, והסתפקו בזה בכל המדידות שהוצרכו להן בכל התורה.

* מספר לא רציונלי הוא ערך שאי אפשר לבטאו בדיוק על ידי מנה של שני מספרים שלמים.

(4) למשל בכלאיים ג,א נאמר:

ערוגה שהיא שישה על שישה טפחים, זורעין בתוכה חמישה זירעונים--ארבעה בארבע רוחות הערוגה, ואחד באמצע...

ערוגה ששה על ששה אפשר לזרוע בה חמשה מיני זרעונים ולא יהיו כלאיים וזו צורתה. ונמצא תשבורת הזרוע בערוגה זו עשרים וארבעה טפחים כמו שמתברר מהצורה. (ראה שירטוט).

בחלוקת הערוגה שבשרטוט כפי שמציע רמב"ם, השטח הזרוע המירבי לאותה צורה, מתקבל כאשר היחס בין רוחב המלבנים המקיפים את הרבוע שבמרכז, לבין אורכם הוא אחד לארבעה כפי שמצייר רמב"ם. האם ידע רמב"ם שיטות חישוב ערך מירבי?

שהומצאו הרבה אחר זמנו, או שמא הגיע לכך על ידי נסוי, ואולי מקריות? אין רמב"ם מציין שהשטח הנזרע מירבי, ואינו מסביר אם בחר יחס 1 ל-4 בין רוחב המלבנים שבהקף, לאורכם, כדי להשיג שטח זרוע מירבי, אולם מהמשך פירושו נראה שאכן מידת ניצול שטח הזריעה, היא שהנחתה את התנא ולכן גם את רמב"ם.

וכן מה שהצריכו (את התנא) שלא יאמר בערוגה ששה על ששה, זורעין בתוכה תשעה זרעונים, וזה פשוט כצורה זו, **שכל הזרוע בה יהיה תשעה טפחים בלבד**, ולפי הצורה הקודמת יהיה תשבורת הזרוע בה **עשרים וארבעה טפחים** כמו שביארנו לעיל. ולפיכך אמר חמשה ולא אמר תשעה.

ולכן **סביר** שחישב את היחס בין רוחב הרצועות לבין צלע הערוגה כך שייתן שטח מירבי לחמשה זרעונים, אך לא ברורה דרך החישוב.

רמב"ם ידע להוציא שורש שלישי כפי שנראה מהלכות ביכורים ו, יג [טו]-יד :

כמה רוב שיעור העיסה שחייבת בחלה: מלוא העומר קמח--בין מאחד מחמשת המינים, בין מחמשתן--כולם מצטרפין לשיעור. וכמה הוא שיעור העומר: שני קבין פחות חומש; והקב ארבעת לוגין, והלוג ארבע רביעיות. והרביעית אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע; וכל האצבעות, הם רוחב גודל של יד.

נמצאת למד שהמידה שיש בה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלוש אצבעות ותשיע אצבע בקירוב, הוא העומר; וכן **מידה שיש בה שבע אצבעות פחות שני תשיעי אצבע על שבע אצבעות פחות שני תשיעי אצבע ברום שבע אצבעות פחות שני תשיעי אצבע**, היא מידת העומר. ושתי המידות כאחד הם עולים.

אפשר לטעון שרמב"ם מצא את השורש השלישי באופן נסיוני כפי שמצא רש"י שורש שני של 5000 בפרושו למשנה ב בפרק ה מעירובין. אך יש להניח שמי שידע שיחס הקף המעגל לקוטרו הוא מספר לא רציונלי, ידע את האלגברה הדרושה כדי להוציא שורש שלישי.

(5) וכך הוא כותב על נטיה זו בספר המצוות (בתרגום לעברית של ימינו):

...כי אם אזכור אני המנין האמיתי (של המצוות) שראוי שימנה, זכרון מוחלט מבלתי ראייה, הנה הקורא הראשון שיקראהו יחייב במחשבתו שזו טעות, **ותהיה אצלו ראית טעות, היותו בחילוף מה שזכר פלוני ופלוני**, כי זהו שכל רוב הסגולות (אנשים חכמים) בזמננו זה, כי לא יבחנו המאמר בענינו, אבל בהסכימו למאמר מי שקדם, **בלתי בחינת המאמר הקודם**, וכל שכן ההמון. לכן ראיתי שראוי שאקדים לפני החבור שזכרתי מאמר והוא הספר הזה שאבאר בו מנין המצוות ואיך ראוי שימנו ואביא ראיה על זה מכתובי התורה וממאמרי החכמים בפירושיהם ואקדים שרשים (עקרונות) ראוי לסמוך עליהם במספר (בספירת) המצוות, וכשיתאמת מספרם במאמר הזה בראיה מבוארת אין ספק בה, אז יתבאר למי שיקראהו טעות כל מי שמנה חילוף מה שמנינו אנחנו, ואין אנו צריכין להשיב על כל אחד בפרט, ולא לבאר טעותו...'

ודוגמה לגישה לא הגיונית זו הוא מביא בסוף תשובתו על 'הערות שהשיג בהן ראש הישיבה ר' שמואל ש"צ על שאלות מהחיבור בהלכות שבת ועיינו בהן ולא מצאנו בהן פירכא והיה מן הצורך לעורר תלמידנו על זה'. ואלה דבריו בהמשך תשובתו:

וכן ראיתי באותה הערה: "מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, טעה בעל זה החיבור בפירושו" **ולא באר במה טעותנו. ואני יודע שמחלת הכל אחת, חולי כללי, הוא שכל מי שמוצא דבר מדברי על**

כללים או פרטים, שונה מדברי אחד הגאונים, או המפרשים, חושב שאני טועה. ואמנם מודה אני, שלא רחוק הדבר שאטעה ויעלם ממני עיון, או נוסח ואין זה דבר גדול. ואני שמח שכך בודקים אחרי ומי שעושה כן ראוי לשכר ולתודה, כי או שהוא מכוון אל האמת בבקורתו ואפיק אני תועלת מתוך כך, או שהוא שוגה ויפיק הוא תועלת וזולתו. (מתוך תשובה בנושא מלאכה שאינה צריכה לגופה שנמצאת בסוף ספר זמנים ד ברמב"ם לעם).

(6) וכך כתב רמב"ם בעקרון הראשון לבחינת מצוות, אם מהתורה הן אם לאו:

ומה שיראה לי שהביאם אל זה, היותנו מברכין על אלה הדברים אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מקרא מגילה ולהדליק נר חנוכה... ושאלת התלמוד:
'היכן צונו? ואמרו מ"לא תסור'. ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן, כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירו ממנו, כבר צוה משה רבינו ע"ה בסיני לקיימו, והוא אומרו 'על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה' והזהירונו יתברך מעבור בדבר מכל מה שתקנו אותו, או גזרו. ואמר 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין או שמאל'. ואם ימנה כל מה שהוא מדרבנן בכלל תרי"ג מצוות מפני שהוא נכנס תחת אומרו 'לא תסור', מפני מה מנו בפרט אלו ולא מנו זולתם? **וכמו שמנו נר חנוכה ומקרא מגילה היה להם למנות נטילת ידים ומצוות עירוב,** כי הנה אנחנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידים ועל מצוות עירוב כמו שנברך על מקרא מגילה ונר חנוכה! והכל מדרבנן... וכבר התברר שכל מה שתקנו הנביאים ע"ה, שעמדו אחר משה רבנו, הוא גם כן מדרבנן... וחיובן משום שנאמר 'ולא תסור מן הדבר'..

והוסיף רמב"ם בטעונו בספר המצוות וכתב:

אמנם היות משה נאמר לו בסיני שיצונו כי כשיהיה באחרית ממלכתנו ויקרה עם היונים כך וכך, יתחייב לנו להדליק נר חנוכה, **הנה איני רואה שאחד ידמה זה או יעלה במחשבתו...**

וכתב זאת למרות שנאמר בתלמוד הירושלמי מגילה דף ו, ב ודף ז, א:

...ומאמר אסתר קיים את דברי הפורים האלה ונכתב בספר. **רב ור' חנינה ור' יונתן ובר קפרא ור' הושע בן לוי אמרו המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.**

ברור שהפיסקה:

המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

אם מקורית היא, אינה כפשוטה, ועל מי שמקבל מאמר כזה כפשוטו, כתב רמב"ם בפתיחה למורה נבוכים, עמ' [ט] בהוצאת רב קאפח:

וראיתי עוד שאותן הדרשות כאשר רואה אותן הסכל מצבור הרבנים, לא יקשה לו מהם מאומה, **כי אין הסכל הפתי, הריק מידיעת טבע המציאות, מרחיק הנמנעות.**

וספק אם קטע זה בירושלמי מקורי, שהרי נעשו שנויים נרחבים בתלמוד (ראה מובאה ז) כדי להתאימו לדעת החולקים על האמור בתלמוד ועל רמב"ם שדבריו תואמים את דברי חז"ל תמיד. לכן סביר שהפיסקה:

המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.
(ירושלמי מגילה ו-ז)

הנה תוספת של אלה הסוברים שמגילה היא מצוות עשה שהזמן גרמה. אולם גם אם נניח שקטע זה מקורי, יש לאמר שרמב"ם התייחס אליו כאל דרש רחוק מהפשט ולא טרח להזכירו. הקטע מוזר ביותר!

שנויים כדי להתאים את דעת רמב"ם לדעת המשנים יש גם בפרוש המשניות המיוחס לרמב"ם, בנושא הנדון. במשנה ברכות ג, ג, נאמר:

נשים ועבדים וקטנים--פטורין מקרית שמע ומן התפילין, וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון.
ומפרש רמב"ם:

כל זה ברור. ונדבר במקומו במסכת קדושין על מצוות שאין הנשים חייבות בהן, ומהו הטעם לכך.

וגם במשנה תורה בהלכות תפילה א,א הוא כותב:

'...ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה לפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה'.

במשנה ברכות ג,ג, בפרוש רמב"ם למשנה ובהלכות תפילה א,א נפסק שנשים חייבות בתפילה כי היא מצוות עשה שלא הזמן גרמה לפי הכלל המקובל שנשים חייבות במצוות עשה שלא הזמן גרמן. אולם בפרוש המיוחס לרמב"ם למשנה ז בפרק א בקידושין נאמר:

'הלא ידעת שאכילת מצה ליל פסח, ושמחה במועדים הקהל ותפלה ומקרא מגילה ונר חנוכה ונר שבת וקדוש היום, כל אלו מצוות עשה שהזמן גרמה וכל אחת מהן חיובה לנשים כחיובה לאנשים'.

והרי דברים אלה בסתירה גמורה לפירושו למשנה ברכות ג,ג כנ"ל, ולדבריו בהלכות תפילה א,א, בהם קבע שמצוות תפילה היא מצוות עשה **שלא** הזמן גרמה.

ולטעוניו החריפים בספר המצוות שאין למנות מצוות מדברי סופרים כמו מגילה ונר חנוכה, כמצוות מהתורה, שהרי נמנו כאן מקרא מגילה ונר חנוכה שהן מצוות סופרים ולא מצוות מהתורה. לכן **אין ספק שהפרוש המיוחס לרמב"ם בקידושין, הוא תוספת 'מתקן' מאלה שרמב"ם כותב עליהם בעקר הראשון** בספר המצוות:

'כבר טענו בזה ומנו נר חנוכה ומקרא מגילה בכלל מצוות עשה'

שבא להשלים דברי רמב"ם לפי מושגיו המוטעים. בכת"י ששון(8) לא נמצאת מסכת קדושין, אלא רק במשנה עם פירוש רמב"ם שבתלמוד ובתרגום קאפח. 'פרוש' זה המיוחס לרמב"ם מראה עד כמה הרחיקו לכת בעזותם לשנות את דברי רמב"ם ופלא שרב קאפח מביא פירוש מזויף זה ללא הערה.

(7) והרי דוגמה לחשיבות שנים מעקרונות רמב"ם שמאפשרים 'סור מרע ועשה טוב' בשמירת הבריאות, אשר כל אחד חשוב לעצמו וליישומם יחד, כמוסבר בדוגמה הבאה, יש חשיבות יתר:

א. הטבע 'חכם!' התיחס בכבוד אל מוצריו והליכיו.
ב. תמוך בהליכי הטבע, ועד כמה שאפשר, אל תפריע את תהליכיו.

קבלת העקרון ש'הטבע חכם', מביאה להתייחסות בכבוד למוצריו. הטבע ייעד לכל יונק את חלב אמו כמזון הנבחר. נמנה כמה מיתרונות חלב אם. הרכבו של חלב אם משתנה עם גיל היונק לפי צרכיו. כאשר נולד פג, הרכב חלב האם מותאם לצרכיו. חלב האם מכיל את כל הדרוש ליונק עד מעבר לגיל שנה, כמובן אם כמותו מספקת, ונדגיש שלפחות 95% מהנשים יכולות להיניק שנה. לתינוקות יונקים יש פחות מחלות זהומיות, פחות מחלות אלרגיות, פחות מוות בעריסה, ומנת משכלם גבוהה ב-2.5 יחידות מממוצע תינוקות שלא ינקו וגם ראייתם חדה יותר. בגיל מבוגר יש לתינוקות שינקו, לפחות חצי שנה, פחות מחלות לב ופחות סרטן. יש תועלת רבה בהנקה גם למינקת. הרחם חוזר לממדיו הרגילים טוב יותר ומהר יותר. בארץ, כיום 1999, לוקה בסרטן השד אחת מכל שמונה נשים יהודיות. הנקה מלאה מורידה את סכנת סרטן השד וככל שהיא נמשכת, הגנתה מפני סרטן השד גוברת. ואכן רק אחת מחמשים לא יהודיות בארץ, לוקה בסרטן השד. יש לכך גם סבות גנטיות וגם התנהגותיות: הן נישאות בגיל צעיר יותר, הן מיניקות יותר, ואינן משתמשות בגלולה למניעת הריון שמעלה, באופן משמעותי, את הסכון ללקות בסרטן השד.

אילו היה העקרון שיש לכבד את הטבע ולא להפריע את הליכיו הטבעיים, מנחה את הרופאים, היו מעודדים וממריצים את האמהות להיניק והתעמולה המוחצת של יצרניות התזונה המלאכותית לתינוקות לא היתה מצליחה. עד ראשית המאה היניקה 95% מהאמהות בארה"ב לפחות שנה. התעמולה למזון תינוקות הורידה מאד את אחוז הנשים המיניקות. אמנם בתזונה מלאכותית עלו התינוקות יותר במשקל, אולם חלו הרבה יותר והיו הרבה מקרי מוות שאפשר היה למונעם שנגרמו מחוסר חלב אם במחלות שלשולים ומחלות זהומיות אחרות, וכן מרגישות יתר למרכיבי המזון המלאכותי שלא התאים לתינוק. היה זמן שנתנו לתינוקות בני כמה ימים דיסות, ובגיל שלושה שבועות דגים וסלמון בבלנדר, והתינוקות עלו במשקל. על כך אמר פרופסור Cook, אחד מגדולי רופאי הילדים, "העובדה שתינוקות עלו במשקל עם מזונות כה מוזרים, מעידה לא על תבונת המטפלים בהם, אלא על הכושר המדהים של התינוק להסתגל לשטויות של המטפלים בו". כאמור חלו תינוקות אלה הרבה יותר מתינוקות שינקו.

ועוד שיקול נוגד את המקובל בטבע שגרם נזק. הרופאים החליטו שאין תינוק מסוגל לינוק, אלא כעבור 24 שעות מלידתו. עכוב התחלת ההנקה גרם להפחתת מספר חודשי ההנקה, ואף להפסקת ההנקה לגמרי. והרי ברור שבטבע

היונק מגיע לשד אימו מיד לאחר הלידה. לגבי פגים נהוג היה בשנות הששים, למנוע יניקה 3 ימים. פגים אלה נפגעו בשכלם. כיום נהוג בהרבה מקומות לתת לאם את היונק מיד לאחר הלידה. אך עדיין מפסיקים את ההנקה מסבות שכבר הוכח שאין להפסיק את ההנקה בגללן (למשל צהבת הילוד), במקום לתמוך בתהליך נפלא זה.

כאמור גרמו גישות הרופאים ותעמולת יצרני מזון תינוקות, להורדת חמורה באחוז הנשים המיניקות וכתוצאה מזה עלתה תחלואה ותמותת תינוקות, ובארצות מתפתחות, עלתה גם תמותת אמהות שבגלל הפסקת ההנקה הרו הריזנות סמוכים מדי. כיום מודגש, כמעט בכל עלון המלווה תחליף לחלב אם, שחלב אם הוא המזון המתאים ביותר לתינוק, וכי רק כשאין חלב אם, מציע היצרן תחליף שלדעתו, קרוב ביותר לחלב אם. לא נראה אף בעתיד הרחוק שאפשר יהא לייצר תחליף חלב אם שישווה לו. ועדיין רבים הרופאים שאינם מעודדים כראוי את ההנקה.

מה פרוש לתמוך בטבע? ברור שהכוונה לחזק תהליכים טבעיים שידוע או סביר שהם בריאים, כמו הנקה. ומה פרוש להפריע תהליכים טבעיים? למשל לתת הורמונים למניעת הריון. כי גם כשיש צורך במניעה, אפשר להשתמש באמצעים שיש בהם תמיכה בטבע כמו עדוד ההנקה שברוב המקרים מונעת הריון, ובתהליכים שאין בהם כמעט התערבות בטבע, כמו דיאפרגמה או התקן תוך רחמי, שידוע היום שהוא אמין יותר מהגלולה, לאין ערוך פחות מזיק ממנה, ולדעת פוסקים חשובים, עדיף עליה גם מבחינה הלכתית.

דרך תמיכה בתהליכי הטבע לחיזוק הבריאות מודגשת בפרק ד בהלכות דעות בספר המדע, העוסק בבריאות הגוף, וכך כותב רמב"ם:

ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף: כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע, ומעיו רפין--אין חולי בא עליו וכוחו מתחזק, ואפילו אוכל מאכלות הרעים; [טו] וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, או מי שמשעה נקביו או מי שמעיו קשין--אפילו אכל מאכלות טובים ושומר עצמו על פי הרפואה, כל ימיו יהיו מכאובים וכוחו תשש. ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המוות, והיא עיקר לכל חולאים.

הפעילות הגופנית חשובה, היא מעלה את כושר הגוף להתגבר על חוליים גופניים ונפשיים. בלא פעילות גופנית, יהיו כל ימי האדם, כדברי רמב"ם, מכאובים וכוחו תשש. אך במיוחד חשובה פעילות גופנית בגיל לנשים בגיל המעבר. בגיל זה יורדת הפרשת הורמוני המין (האסטרוגן) של האשה. ואם אין לאשה פעילות גופנית, כפי שמצריך הטבע, יש בריחת סידן מהעצמות שנעשות שבירות. מתרבים שברי צוואר הירך אצל נשים בגיל המעבר ויורדת איכות שריר הלב, לכן עולה התמותה הכרוכה בשכיבה עקב שבירת עצמות, וגם מהתקפי לב. כדי למנוע זאת, ממליצה הרפואה המודרנית לתת הורמונים חילופיים במקום אלה שפוחתים בגיל המעבר. טענו בעבר שטיפול זה אכן מונע בריחת סידן מהשלד, מפחית התקפי לב, ומוריד באופן משמעותי את התמותה מהסיבות הנ"ל. **את שכיחות סרטן השד ב-70%**, (לפי Harvard Cancer Index 2000). לאחרונה 2001/2000, נשללה הטענה שהטיפול ההורמונלי חילופי מוריד התקפי לב. למרות זאת ניתן הטיפול בטענה כי יעילותו עולה על נזקיו. מתן הורמונים זו **התערבות רצינית בהליכי הטבע** ולא פלא שהיא מעלה את שיעור הסרטן. אך יש דרך מניעה טובה יותר ההולמת את הליכי הטבע?

בעיתון הרפואי החשוב JAMA התפרסם, בשנת 1997, מחקר המוכיח, כדברי רמב"ם הנ"ל, שפעילות גופנית מחזקת את הגוף ושומרת על חיוניותו. היא מונעת בריחת סידן מהשלד, שומרת על איכות שריר הלב ומפחיתה במדה רבה תמותת נשים בגיל חדלון הוסת. למשל: לנשים שעסקו בפעילות גופנית מתונה (גולף, גנוות, טיולים ארוכים ברגל) פעם אחת בשבוע, נרשמה ירידה בתמותה של 24%, לאלה שעסקו 2-4 פעמים בשבוע בפעילות גופנית, ירדה התמותה ב-30%, ולא לה שעסקו בפעילות גופנית יותר מארבע פעמים בשבוע ירדה התמותה ב-38%. אצל אלה שעסקו בפעילות גופנית מאומצת ריצה, שחייה, התעמלות, הגיעה הירידה בתמותה ל-43%. וזאת תוך העלאת רמת הבריאות הכללית ועל ידי כך גם הורדת הסכון לסרטן. ב-283: 2961; JAMA 2000, נאמר שיש עדות משכנעת שהגברת פעילות גופנית מורידה במידה משמעותית מחלת לב קורונרית ומחקר חדש הוכיח שפעילות גופנית כמו הליכה נמרצת מורידה באופן משמעותי גם ארועים מוחיים.

כל האמור בעקרונות הבריאות שמונה רמב"ם בהלכות דעות שבספר המדע, נכון רק כאשר אדם נוהג לפי עקרונות הבריאות מצעירותו. וכך כותב רמב"ם בספר המדע בהלכות ד, ל [כ] על נושא זה:

כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו, אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו, עד שיזקין הרבה וימות, ואינו צריך לרופא; ושיהיה גופו שלם ועומד על בוריו, כל ימיו--אלא אם כן היה גופו רע מתחילת ברייתו, או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחילת מולדתו, או אם תבוא מכת דבר או מכת בצורת לעולם.

לפי זה, אישה כבדת משקל שאין רגילה בפעילות גופנית מספקת, תתקשה, בהגיעה לגיל המעבר, לשנות את הרגלי האכילה והפעילות. ואז יתכן שחייב הרופא לתת לה את הטיפול ההורמונלי החליפי, כי בהעדר פעילות גופנית מספקת, יש בריחת סידן מהשלד וסכנת שבר עצם, ושכיבה ממושכת שמגבירה את הסכון לסבוכים ומות. בתנאים כאלה יתכן שהסכון, הכרוך בטיפול ההורמונלי חילופי, פחות מהסכון שיש בלא הטיפול. וכן אשה כיבדת משקל ללא פעילות גופנית נאותה, שלא היניקה ויש במשפחה נשים שלקו בסרטן השד, זקוקה למעקב מוגבר ויש לשקול לתת לה טיפול מונע Tamoxifena. אך לאין ערוך עדיף מעקב יחד עם שנוי אורח חיי האישה. והעיקר, יש לחנך לדרך חיים בריאה מגיל צעיר.

דוגמה חיה לגדולת עקרונות רמב"ם לשמירת הבריאות, יש בתימנים שחיו לפי עקרונות אלה. בתימן היו התימנים בריאים יותר מתושבי ארצם ומתושבי ישראל. הדבר התבטא, בין היתר, בזה שהיו להם הרבה פחות מחלות לב וסוכרת.

אך עם הגיעם ארצה הופעלו עליהם לחצים לתת מזון מלאכותי לתינוקות. ואכן ופסקו נשים רבות להניק, ועלתה התלואה ותמותת התינוקות של הנשים שפסקו להניק יחסית לאלה שהמשיכו. כן שינו המבוגרים את תפריטם ופעילותם הגופנית לפי המקובל בארץ, וכתוצאה מכך עלתה התחלואה ביניהם והתקרבה לזו של בני הארץ.

לסכום לו נהגו הרופאים לפי עקרונות הבריאות של רמב"ם, במקרה זה שילוב יחס כבוד לטבע ומאמץ לתמוך בהליכו ולא להתערב בהם, היו מעודדים תזונה נכונה המתחילה ביניקה ממושכת ומחנכים לפעילות גופנית סדירה מגיל צעיר.

בכך היו מעלים את רמת הבריאות של היונקים ושל המיניקות, מורידים את שיעור סרטן השד, בריחת סידן, מחלות לב, סכרת ועוד ולא היינו נזקקים לתרופות שהשמוש בהן עלול לגרום לתחלואה חמורה.

דוגמה נוספת לבעיות שנגרמו מחוסר יישום עקרונות רמב"ם ברפואה בימינו. בהקדמה לפרושו למשנה תורה כתב רמב"ם:

כל דבר בבריאה שיראה לך שאין לו תפקיד, הרי זה מחוסר ידיעתנו והראייה לכך התפקידים שנמצאו לנבראים, שבדורות קודמים חשבו לחסרי תפקיד...

בגוף האדם יש אבר הנקרא תוספתן. מדוע נקרא תוספתן, תוספת למה? באינציקלופדיה רפואית משנת 1972 נאמר:

...כל מטרה שאולי היתה לו (לתוספתן) באבות אבותינו הרחוקים, נעלמה במשך האבולוציה וחשיבותו כיום היא רק היותו מקום לדלקת Appendicitis.

פרוש: אצל אוכלי עשב יש לתוספתן תפקיד, אולם אצל האדם 'התנוון' האבר בתהליך האבולוציה, נעשה קטן, אך לא נעלם לגמרי, 'אבד' את תפקידו והפך לרועץ. כי התוספתן עלול להזדהם ואז יש סכנת מוות, אם לא מנתחים ומוציאים אותו. מה מתבקש לאור תורת האבולוציה? פשוט מאד לזרז את התהליך על ידי כריתת התוספתן גם בטרם היזדהם.

האמריקאים יזמו ועשו. בראשית המאה העשרים נותחו תינוקות סמוך ללידתם והוצא התוספתן. עד מהרה התברר שהתמותה מהנתוח היתה הרבה מעבר למה שהיה אפשר לצפות, לו השאירו את התוספתן עם הסכון לדלקת. לכן פסקו להסיר את התוספתן סמוך ללידה, אולם לא נסוגו מהמחשבה לשפר את מעשי הבורא ועד סמוך למלחמת העולם השנייה נהגו, במספר ארצות מזרח אירופה, לנתח ילדים בני 4 שנים ולהוציא שקדים ותוספתן ולכרות את עורלתם. אולם גם זה הביא ליותר נזק מאשר התועלת התאורתית של הדרוויניסטים. ולכן פסקו גם מזה.

אולם עדיין מוציאים היום תוספתן בריא בכל הזדמנות של פתיחת הבטן!

דוגמה נוספת: השקדים הם בלוטות לימפה בכניסה ללוע שמשמשות להגנה ראשונית מחדירת חיידקים ונגיפים לגוף. רק כ-10%, מדלקות, הלוע נגרמות על ידי חיידק הנקרא *Strept. haemolyticus Gr.A* ואז מכונה הדלקת אנגינה.

התגובה לחיידק זה עלולה לגרום לדלקת פרקים חריפה, לעתים עם פגיעה במסתמי הלב ולעתים לדלקת כליות חריפה. טפול בפניצילין עשוי למנע את הפגיעה במסתמי הלב, אך לא את דלקת הכליות, אלא שזו בדרך כלל אינה משאירה נזקים.

כשיש אנגינה תופחים השקדים ונראות עליהם נקודות מוגלה המכילות את החיידק. יש ילדים שחולים במחלה זו פעמים חוזרות. כדי למנע את סבוכי האנגינה החליטו הרופאים להוציא את השקדים. עוד בשנות הששים נדיר

היה למצא ילד מעל גיל 5 שנים, שעוד היו לו שקדים. בזמן מן הזמנים האשימו אותם כגורם לכל דבר החל בזהומי אוזניים, והרטבות במיטה, שחפת ועד תסמונת היפרקינטית.

יש קריטריונים מיוחדים המצדיקים הוצאת שקדים, אולם פרופסור Oski, אחד מגדולי הפדיאטרים של המאה, כתב ב-1996, "95% מהוצאות השקדים בארה"ב, אינן עומדות בקריטריונים המצדיקים ניתוח. הניתוח כרוך בהרדמה כללית שתמיד יש בה סכון קטן של מוות, וכן יש סכון קטן נוסף של מות מדימום. אחד ל-15000 - נתוחי שקדים מסתיים במוות. זה סכון קטן, אך כאשר ב-95% מהמקרים הוא מיותר, הרי שהסכון הוא חמור ביותר. הסרת השקדים והשקד השלישי בארה"ב זה הניתוח השכיח ביותר בילדות.

ויתר מזה, מתברר שלילדים שהוצאו מגרונם השקדים, יש הגנה מופחתת מדלקות לוע ולכן יש להם יותר סבוכים מאשר לילדים שיש להם שקדים ולא פחות. ועוד רמת הנוגדים לשיתוק ילדים ברוק של ילדים שהוצאו השקדים שלהם היא כרבע מהרמה שיש לילדים שבלועם פועלים השקדים.

בספר רפואת ילדים חדיש נכתב בהומור:

את השקדים יש להוציא מספרי הרפואה ולא מגרונות הילדים.

נחזור לתוספתן, בין 1970 ל-1990 השתנה יחס המומחים לתוספתן משריד אבולוציוני ב-1972, שכל חשיבותו רק כגורם לדלקת מסוכנת, עד - איבר משוכלל מאד של ההגנה על מערכת העיכול ב-1990. אך כאמור, למרות מידע זה מקובל עדיין להוציא את התוספתן הבריאה. (ראה כריתת התוספתן הבריאה ע"י נירתוק, מאת "א" בר מאור, כירורגית ילדים רמב"ם, בעיתון הרפואה כרך צד' חוברת א.1978).

יש מחקרים המוכיחים שהוצאת התוספתן כרוכה בשעור גבוה יותר של סרטן המעי הגס ויש מחקרים שאומרים שהוצאת התוספתן וגם השקדים, כרוכה בשעור גבוה יותר של סרטן הבלוטות.

לסכום: עקרונות רמב"ם ברפואה כוללים יחס של כבוד לבריאה, והמלצה לתמוך בהליכי הטבע ולא להפריעם, וצניעות בנסיונו להבין את הליכי הטבע. אם לא ידוע תפקוד של איבר כל שהוא בגוף, יש בכל זאת להתאמץ לשמור עליו, שהרי תוכנן על ידי התבונה העליונה. כך ניתן למנע נזקים רבים וליזום התנהגות מונעת מחלות.

- (8) כתב יד פרוש המשנה שיש חושבים שהוא כ"י רמב"ם, אך יש הוכחות שאינו כתב ידו, כולל:
- א. סדר זרעים בכ"י הונטינגטון 117, באוקספורד.
  - ב. סדרים מועד ונשים מאוסף ר' דוד ששון.
  - ג. סדרים נזיקין וקדשים בכ"י פוקוק 295 באוקספורד.
- האוסף הנ"ל יכונה, ע"ש הרב דוד ששון זצ"ל, כת"י ששון.

עדכון: אדר תשס"א אלול תשס"א, חשוון תשס"ב, טבת תשס"ב